

Aron Pumnul – Ortodoxul

Dragoș OLARU
Cercetător independent
olardrag@gmail.com

Abstract: It is known that Aron Pumnul - linguist, historian, literary critic, theologian, teacher of Mihai Eminescu - was born into a Greek Catholic family in the village of Cuciulata in Transylvania, and after completing his theology studies in 1846 at the Catholic Institute "St. Barbara" in Vienna, he was ordained a Greek Catholic priest. In publications in Romania, especially in Transylvania, the Greek Catholicism of Professor Aron Pumnul was strongly emphasized. The author presents an unpublished document, found in the State Archive of the Chernivtsi Region (Ukraine), from which it appears that in 1849 A. Pumnul switched to the Orthodox confession following his baptism, which was recorded in the register of the newborn of the Church of St. Nicolai in Chernivtsi. In support of this idea, other unpublished documents are presented, such as the record of the professor's marriage to Ecaterina Teodorino, the birth of his son John or the death of the scholar, documents in which his Orthodox confession is confirmed.

After the passing of the Greek Catholic A. Pumnul to Orthodoxy, his activity as a militant for the social and national rights of the Romanians takes on a new scope: even from the first months he stands out as editor of the Romanian section of the newspaper "Bucovina", promotes national culture, researches Romanian history, language and literature, educates a young generation of Romanian intellectuals, writes and prints the famous "Lepturariu...", is the beloved teacher of the poet Mihai Eminescu. Having arrived in Orthodox Bukovina, the great scholar understood that only by becoming Orthodox could he be of real use to the Romanians here. For him, above all, it was the service of the nation and its culture, regardless of political boundaries and religious differences that had arisen in the course of history.

Keywords: *Aron Pumnul, Bucovina, Justin of Edessa, Greek Catholic Church (or Greek Catholicism), Orthodox Church (or Orthodoxy), Iracleie Porumbescu, Chernivtsi.*

De fiecare dată când îl rugam pe preacucernicul Părinte Cristofor Gabor, paroh la Capela ridicată pe cripta (gropnița) episcopilor și mitropoliților Bucovinei din vechiul cimitir creștin al Cernăuțiului, să ne officieze cu diferite ocazii slujbe de pomenire la mormântul lui Aron Pumnul, lingvist, istoric, critic literar, teolog, profesor al lui Mihai Eminescu, el mai întotdeauna ne întreba: „Pumnul a fost de confesiune ortodoxă?”. Noi, păcătoșii, răspundeam șovăielnic cu inima cât un purice: „Da, era... ortodox, român de-al nostru”. Trebuia cineva să afirme acest lucru ca după aceea părintele să aibă dezlegarea de a oficia slujba cu evlavie și dragoste la mormântul „geniului greco-catolic românesc” (Bădiliță 2020: 133-138). Ce-i drept, noi îl știam pe Aron Pumnul (**vezi fig. 1**) mai mult greco-catolic, însă eram conștienți și de faptul că Biserica Greco-

Catolică, din perspectivă religioasă, a fost instituția care a contribuit în mod decisiv la deșteptarea sentimentului național românesc, mai întâi în Transilvania, ulterior și în Regat, și această cunoaștere parcă ne mai ierta din „păcat” sau, cel puțin, păcatul ni se părea ceva mai mic, mai ușor de suportat.

Fig. 1. Aron Pumnul

Știam și noi, știa, probabil, și părintele Cristofor că Aron Pumnul s-a născut într-o familie de greco-catolici în satul Cuciulata din Ardeal și tot un preot greco-catolic, observându-i inteligența deosebită, îi va convinge pe părinți să-l dea la Liceul greco-catolic din Odorheiu Secuiesc, unde va urma clasele primare (1832-1836). Își va continua studiile la Gimnaziul din Blaj (1836-1840) și la Liceul Episcopal din aceeași localitate (1840-1841), încheindu-și studiile liceale la Liceul Piaristilor din Cluj (1841-1842). Ceva mai târziu, Episcopia Greco-Catolică din Blaj îl va trimite ca bursier la Institutul Catolic „Sfânta Barbara” din Viena, ca să-și desăvârșească educația teologică universitară, după care va fi sfințit chiar preot greco-catolic. În discursul rostit de profesorul cernăuțean Emilian Goraș în Teatrul Național din capitala Bucovinei la 20 martie 1919, cu ocazia primei serbări școlare a Liceului „Aron Pumnul” din Cernăuți, se menționa același lucru: „La anul 1846, Aron Pumnul termină cursul de teologie, se întoarce acasă, *e sfințit preot greco-catolic* și e numit profesor de filosofie la liceul din Blaj, unde a rămas până în 1848” (Pena 2021).

Alături de profesorii blăjeni, Aron Pumnul a avut un rol covârșitor la organizarea primei adunări populare din 18/30 aprilie 1848, de „Duminica Tomii”. Va urma și Marea Adunare din 15-17 mai 1848, de pe Câmpia Libertății de lângă Blaj, organizată, în mare măsură, de cei mai importanți lideri revoluționari greco-catolici: Ioan Lemeni, Simion Bărnuțiu, George Bariț, Timotei Cipariu și Aron Pumnul, care a fost ales membru în Comitetul românesc permanent.

După înfrângerea revoluției, Aron Pumnul este condamnat la moarte de către puterea maghiară, stăpânitoare în Transilvania acelor ani. Silnit de împrejurări, Pumnul se retrage în Muntenia, unde se implică în mișcarea pașoptistă. Dar, odată cu intrarea trupelor otomane și țariste în principatele

danubiene, Aron Pumnul este nevoit să părăsească Muntenia. Iar soarta îl duce spre Cernăuți, capitala Bucovinei, provincie care tocmai se emancipa de sub stăpânirea galițiană, pledând pentru statutul de țară de coroană în cadrul Imperiului Austriac. În linii mari, aceasta a fost activitatea lui Aron Pumnul până la sosirea sa în Cernăuți.

Dar iată că, prin forța împrejurărilor, acest „Don-Quijote greco-catolic” (Bădiliță 2020: 133) ajunge în Bucovina, o provincie majoritar ortodoxă, unde exista doar o minusculă comunitate greco-catolică reprezentată în exclusivitate de ucraineni veniți din Galiția după 1775. Dar cei care l-au primit cu brațele deschise ușurându-i greutatea refugiului au fost nu greco-catolicii ucraineni, ci românii ortodocși: Iraclie Porumbescu, Doxache Hurmuzachi cu fiii săi Constantin, Eudoxiu, Gheorghe, Alecu și Nicolae, Silvestru Morariu-Andrievici, Iancu Mustața, precum și plăcuta societate de tineri moldoveni din care făceau parte Petrache și Costache Cazimir, Gheorghe Radu, Nicolae Pistoțchi, Mihail Kogălniceanu, Iancu și Vasile Alecsandri, Lascăr și Radu Rosetti, Vasile Mălinescu, Vasile Canta, Gheorghe Cantacuzino, Nicolae Ionescu, Dumitru Ralet, Grigore Balș, I. A. Cantacuzino, V. N. Cantacuzino, I. Curius, Alexandru Ioan Cuza, N. Dimitrescu, G. Dulcescu, Manolache C. Epureanu, V. Ghica, Zaharie Moldovanu, Al. Moruzi, Costache Negri, cu două surori călugărițe, Ana Panu și Smărăndița Ralet, Alecu Russo, Gheorghe și Toader Sion. După părăsirea Iașului, aceștia „invadaseră cu exuberanta lor veselie și cu aprinsele discuții politico-literare străzile Cernăuților și casele ospitaliere ale moșierilor Hurmuzachi” (Porumbescu 2022: 330-331).

Înconjurat de această nobilă societate, Aron Pumnul trece la ortodoxie. Nu demult, fiind în căutarea urmelor Porumbescienilor la Cernăuți, mai exact ar fi să spun ale Golembieștilor, căci cu acest nume aici locuiau mai multe persoane, am dat, din întâmplare, de consemnarea botezului lui Aron Pumnul în *Condica noilor născuți și botezați* de la biserica ortodoxă Sf. Nicolai din Cernăuți, altfel spus de la biserica de lemn din fosta seliște a urbei (**vezi fig. 2**).

1772-1779	mai	mai	nicola				
1772-1779	1755	1755	WHOGA	1	1		
1772-1779	1855	1855	Kucaga	1	1		
1772-1779	1955	1955	1955	1	1		
1772-1779	2055	2055	2055	1	1		
1772-1779	2155	2155	2155	1	1		
1772-1779	2255	2255	2255	1	1		
1772-1779	2355	2355	2355	1	1		
1772-1779	2455	2455	2455	1	1		
1772-1779	2555	2555	2555	1	1		
1772-1779	2655	2655	2655	1	1		
1772-1779	2755	2755	2755	1	1		
1772-1779	2855	2855	2855	1	1		
1772-1779	2955	2955	2955	1	1		
1772-1779	3055	3055	3055	1	1		

Fig. 2.

Iată textul din *Condica bisericească pentru nou născuți și botezați*: „numărul casei – 1243; vremea nașterii, anul – 1818; luna și ziua în care s-au născut – 27 nov[embrie] s-au născut; luna și ziua în care s-au botezat – 5 april [1]849 au trecut den legea unită la ne unită; numele pruncului – Aron Pumnul; legea bisericii – răsăritului; partea – bărbătească; din dreaptă cununie – dreaptă; părinții, numele și porecla tatălui, breasla și locul de unde iaste – Aron Pumnul; mama – Maria; cumătrii, numele, porecla, breasla și locul de unde

sânt – *Episcopul de Edesa Iustin cu Ștefan Tarnovețchi cat[ihet] d[in] Cern[ăuți]*; numele și porecla moșii și locul șederii ei –; dreaptă și însuș iscălitură a preotului care au botezat – *Gheorghie Șesan*” (A.S.R.C., fond 1245, inventar 3, dosar 1, fila 16 verso, 17).

Conform canoanelor bisericești ale Bisericii ortodoxe, Taina Sfântului Botez o pot primi copiii născuți din părinți creștini ortodocși, copiii născuți din căsătorii mixte sau copiii orfani nebotezați, precum și cei de altă religie care se întorc la ortodoxie de bună voie și mărturisesc dreapta credință, după ce au fost bine cercetați de preoți și de episcop și după ce fuseseră mai mult timp catehizați și deprinși cu învățătura de credință ortodoxă și după ce dau dovadă de deplină hotărâre.

În condica născuților de la biserica Sf. Nicolai din Cernăuți am întâlnit mai multe cazuri de botez ale persoanelor vârstnice, cu consemnarea actului de trecere a lor de la o confesiune religioasă străină („*apuseană latină*”, „*religiunea unită*”) la cea ortodoxă („*ne unită*”, „*drept credincioasă a răsăritului*”, „*biserica dreptslăvitoare a răsăritului*”), consemnare făcută sub o formă liberă, cu scrisul continuu pe ambele pagini ale condicii, fără să se țină cont de cerințele formularului. Cazul înregistrării botezului lui Aron Pumnul e unicul în care s-au urmat strict cerințele formularului.

Din fotocopiile documentului expus aici observăm că botezul, deși săvârșit la 5 aprilie 1849, a fost introdus în condică mai târziu, între consemnările din 20 și 21 iulie 1849. Nași de botez Pumnul i-a avut pe „*Episcopul de Edesa Iustin*” și pe catihetul Ștefan Tarnovețchi. Despre episcopul Iustin de Edessa (pe care îl găsim și sub numele de *Iustin Edessis*, *Iustin Ectessis* și *Iustin Crivăț Protosinghel*), uitat pe nedrept de istorici, găsim informații prețioase în scrierile lui Iraclie Porumbescu (2022: 318-324), Teodor Balan (1929: 103; 1944: 110-111) și Leca Morariu (2014: 65-67).

Ni se pare firesc ca Aron Pumnul să-și fi ales naș de botez pe Episcopul Iustin de Edessa, pe care îl va fi cunoscut cel mai probabil în casa din Cernăuți a Hurmuzăcheștilor. Ambii aveau aceeași soartă nefericită de fugari. Pentru activitatea revoluționară și patriotică, pentru o rugăciune specială, ținută la Mănăstirea Neamțului, în care îi cere lui Dumnezeu să scape țara de domnitor, dar mai ales pentru că refuzase să predea autorităților scrisorile mitropolitului Meletie, domnitorul Mihail Sturdza a început prigoana, anunțând un preț considerabil pentru capul lui. Iustin, care, de fapt, era ajutor de episcop de Roman, ajunge la Cernăuți ca cerșetor, după cum mărturisește Iraclie Porumbescu, adus de tinerii revoluționari moldoveni de la 1848, aflați deja de mai multă vreme în capitala Bucovinei. Rolul principal în această acțiune l-a avut Costache Negri care, primind o scrisoare din Botoșani de la arhiepiscopul Iustin cu rugămintea ca să-i mijlocească trecerea graniței în Bucovina, angajează 3 trăsuri și, împreună cu alți 11 refugiați moldoveni și Iraclie Porumbescu călăuză, se deplasează spre graniță. Iraclie Porumbescu realizează o descriere captivantă a momentului, în care Iustin sosește ascuns într-un car cu fân: „Atunci vedem că se mișcă paiele în dosul carului – o ființă omenească, în cămașă, cu capul gol, cu plete, plin de paie, se coborî din car. Era și desculț [...] Arhiepiscopul, numai în cămașă țărănească și încins cu un brâu țărănesc, desculț,

binecuvânta pe rând pe toți compatrioții săi, cu lacrimi pe față, apoi îi cuprindea pe toți și îi săruta pe frunte” (Porumbescu 2022: 322).

Episcopul Iustin a stat „mai bine de 6 luni în Cernăuți în casele bătrânului Hurmuzachi” (Porumbescu 2022: 322), casă în care s-a aflat și Aron Pumnul în primele sale luni de ședere în Bucovina. Aceste câteva luni i-au fost suficiente bravului „haiduc al anului 1848” să se convertească la ortodoxie. Odată cu căderea lui Mihail Sturza de la domnie, „după un esil de mai mult de un an în Bucovina” (SD 1855), Iustin se întoarce în țară și recapătă scaunul episcopesc de Roman. Iraclie Porumbescu spune că, după revenirea în țară, episcopul ar fi decedat la un an („până la anul și repauză”), în 1855 îl găsim, totuși, încă în viață. Gazeta lui Mihail Kogălniceanu „Steaoa Dunării” scria: „P. S. Părintele Iustin, arhieru titular de Edesa, și locotenent de episcop eparhiei Romanului, dând semne vederate de smintirea minții, în urmarea anaforei preasfințitului Mitropolit, întemeiată pe o cercetare prealabilă, s-au desărcinat de spiritualele sale funcții, și cu o pensie anuală de șese mii lei s-au trimis spre vindecare și liniștire în Mănăstirea Neamțului, unde părintele starețul a primit ordinele cuvenite de a avea pentru nenorocitul prelat toată îngrijirea” (SD 1855).

Autorul informației îl caracterizează pe episcop cu calificativul „de origine obscură”, ceea ce stârnește indignarea „Gazetei Transilvaniei”: „Prea sf. părintele Iustin Arhieru titulariu de Edesa, și locoțiitoriu de episcop al eparhiei Romanului este de origine adevărat român, prin urmare nu este de origine obscură, că acest epitet nu ni-l mai dau nice dușmanii. Este și fiul unui prea venerabil preot, care a servit 20 ani, ca preot și duhovnic la monăstirea precestei din politia Roman” (GT 1855). (Aducem mulțumiri pentru extrasele din „Gazeta Transilvaniei” și „Steaoa Dunării” D-nei Claudia Năstasă din București.)

Cel de-al doilea naș, Ștefan Tarnovețchi/Tarnoviețchi (1800-1852), era catihet la Școala Normală și profesor de catihetică și metodică la Institutul de Teologie din Cernăuți. El a fost unul din cei 4 tineri bucovineni (Iosif Cazievici, Ioan Grigorovici, Eutimie Hacman și Ștefan Tarnoviețchi) care, pentru prima dată, au fost trimiși din Bucovina, în septembrie 1817, de către episcopul Daniil Vlahovici, la Viena să urmeze studiile superioare de teologie și filozofie, cu condiția ca „Dogmatica să o studieze din punct de vedere ortodox, iar pregătirea liturgică să o facă cu parohul grec de acolo” (Valenciuc 2016: 315). În anul 1849, Șt. Tarnoviețchi a publicat special pentru procesul de învățământ un „Caticism hristianesc cuprinzătoriu de învățatura dreptcredincioasei biserice de-a toată lumea a resăritului”. După deces (1852), postul lui a fost ocupat de Vasile Ilasievici.

Acum să facem cunoștință și cu preotul care a săvârșit Taina Sfântului Botez prin care Aron Pumnul „au trecut den legea unită la ne unită”. Numele preotului Gheorghe Șesan derivă de la cuvântul „șes”, respectiv de la localitatea Șesul din Maramureș, de unde unul din strămoșii lui coborâse în satul Chiraleș (Bistrița Năsăud), ca pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea câțiva membri ai acestei familii să se stabilească în noua provincie a Imperiului Habsburgic, Bucovina, mai întâi la Baineț, apoi la Berchișești și Slobozia Rarancei de lângă Cernăuți. Gheorghe, fiul lui Anton Șesan, după terminarea Institutului Teologic din capitala Bucovinei, ajunge să fie numit paroh la cea mai veche și prestigioasă biserică din oraș, Sf. Nicolai. De la fratele său, Anton Șesan din Berchișești, va porni ramura familiei cu renumiții teologi români Valerian și

Milan Șesan. Fiica lui Gheorghe Șesan, Casandra, s-a căsătorit cu preotul Partenie Tomașciuc și este mama primului rector al Universității din Cernăuți, Constantin Tomașciuc. Mai menționăm faptul că Ecaterina (Catrina) Pumnul, după decesul soțului, se va recăsători cu Partenie Tomașciuc, rămas și el văduv din 8 noiembrie 1866.

O altă descoperire importantă în acest document este informația despre părinții profesorului, tatăl purtând tot prenumele Aron, iar mama, Maria. Scriitorul și profesorul universitar Ilie Rad, cel mai competent specialist actual în studierea vieții și creației lui Aron Pumnul, autorul cărții „Aron Pumnul” (2002), ne-a mărturisit că din investigațiile făcute, inclusiv în arhiva Universității din Viena, nu a putut stabili prenumele părinților.

În sprijinul constatării faptului că, după 5 aprilie 1849, greco-catolicul Aron Pumnul a devenit creștin ortodox, vin alte 4 dovezi documentare inedite, depistate în Arhiva de Stat a Regiunii Cernăuți (A.S.R.C.) și la care nu s-au referit cercetătorii de până acum. Primul se referă la înregistrarea cununii lui Aron Pumnul cu Ecaterina Toderino (**vezi fig. 3**).

1851	13 mai	Aron Pumnul	36	da	Ecaterina Toderino	25	da	Doxachi Hurmuzachi	586	17 august	Ioan	586	17 august	Anna Adagievici
------	--------	-------------	----	----	--------------------	----	----	--------------------	-----	-----------	------	-----	-----------	-----------------

Fig. 3.

Iată textul din condica cununaților de la Biserica Sf. Nicolai din Cernăuți pe anul 1851: „vremea cununii, anul – 1851; luna și ziua în care s-au cununat – 13 mai; mirele, numele și porecla și locul de unde este – Aron Pumnul Profesor de limba românească a Ghimnaziei; legea bisericească – răsăritului; vârsta vieții – 36; holtei – da; mireasă, numele și porecla și locul de unde este – Ecaterina, fiica răposatului Teodor Teodorino din Davideni; legea bisericească – răsăritului; vârsta vieții – 25; fată – da; nunii, numele și porecla, locul de unde sânt – Doxachi Hurmuzachi cu soția sa Ilenca; breasla – boieru; dreaptă și însuși iscălitura preotului care a cununat – Andrei Vasilovici paroh din Cernăuți” (A.S.R.C., fond 1245, in. 3, d. 12, f. 19 verso, 20).

Aici e necesar să evidențiem că însemnarea la nașii de cununie (nunii) Doxachi Hurmuzachi o face cu mâna proprie. La cinci ani de la cununie se va naște unicul fiu al soților Pumnul, Ioan, a cărui naștere va fi consemnată în condica noilor născuți pe anul 1856 din aceeași biserică din Cernăuți: „numărul casei – 586; vremea nașterii, anul – [1]856; luna și ziua în care s-au născut – 17 august; luna și ziua în care s-au botezat – 17 august; numele pruncului – Ioan; legea bisericii – răsăritului; partea – bărbătească; din dreaptă cununie – dreaptă; părinții, numele și porecla tatălui, breasla și locul de unde iaste – Aron Pumnul profesor la Ghimnaziium de aice; mama – Ecaterina; cumătrii, numele, porecla, breasla și locul de unde sânt –; numele și porecla moșii și locul șederii ei – Anna Adagievici; dreaptă și însuș iscălitură a preotului care au botezat – au

botezat numai mama, murind pruncul îndată, Const[antin] Popovici adm[inistrator]” (A.S.R.C. fond 1245, inv. 3, d. 1, f. 90 verso, 99) (vezi fig. 4).

Fig. 4.

Din următoarea consemnare făcută în condica morților pe același an din aceeași biserică aflăm și alte detalii privind decesul pruncului: „numărul casei – 586; vremea răposării, anul – [1]856; luna și ziua în care au răposat – 17 august; luna și ziua în care s-au îngropat – 19 august; numele și porecla răposatului și locul de unde este – Ioan fiul alui Ioan Pumnul Profesor de gimn[aziu] din Cernăuți; starea sau breasla – ; legea bisericii – răsăritului; parte – bărbătească; vârsta vieții – ¼ cias; pricina morții, de ce boală anume au răposat – slab din naștere; dreaptă și însuș iscălitură a preotului care au îngropat – Const[antin] Popovici adm[inistrator]” (A.S.R.C. fond 1245, inv. 3, d. 17, f. 55 verso, 62) (vezi fig. 5).

Fig. 5.

Preotul Constantin Popovici (03.07.1807 – 19.10.1890), născut în Slobozia Comăreștilor, cu studii la Institutul Teologic din Cernăuți (1828-1832), paroh la Biserica Sf. Nicolai (1853-1856), implicat în mișcarea revoluționară din Bucovina din 1848, membru fondator al Reuniunii Române pentru Leptură, comite o greșală în condică, trecându-l pe tatăl pruncului cu prenumele Ioan.

Ultimul document care atestă confesiunea religioasă a profesorului Aron Pumnul este acela în care este înregistrat decesul din 12/24 ianuarie 1866: „numărul casei – ; vremea răposării, anul – 1866; luna și ziua în care au răposat – 12 ianuarie; luna și ziua în care s-au îngropat – 15 ianuarie; numele și porecla răposatului și locul de unde este – Aron Pumnul din Cernăuți; starea sau breasla – profesoriu pentru limba și literatura rom[ânească] la gimnasiul din Cernăuți; legea bisericii – răsăritului; parte – bărbătească; vârsta vieții – 47; pricina morții, de ce boală anume au răposat – de boală de inimă; dreaptă și însuș iscălitură a preotului care au îngropat – Leon Popescul” (A.S.R.C. fond 1245, inv. 3, d. 17, f. 200 verso, 201) (vezi fig. 6).

Nova- gna nati.	Etate Anna	Nomen Aron ut sicut in sapis ut pater	et matris Aron ut sicut in sapis et pater	HEMAG ut in sapis et matris DONSA AC SIDA SACTE	et matris	an welcher Krankheit	Vaters, der die Beerdigung besorgete
28	1864	Aranyos	8. 10.	Aranyos	Aranyos		
29	1865	Aranyos	18. 10.	Aranyos	Aranyos		
30	1866	Aranyos	28. 10.	Aranyos	Aranyos		
31	1867	Aranyos	8. 11.	Aranyos	Aranyos		
32	1868	Aranyos	18. 11.	Aranyos	Aranyos		

Fig. 6.

După prezentarea noilor date inedite privind confesiunea lui Aron Pumnul, unii cercetători ai vieții și activității lui Aron Pumnul ar trebui să-și nuanțeze aprecierile. În publicațiile din Țară, în special din Transilvania, s-a subliniat cu insistență greco-catolicismul profesorului Aron Pumnul. Vom aduce doar câteva exemple luate de pe internet: „Aron Pumnul, un greco-catolic ce i-a deschis calea lui Mihai Eminescu”, „Aron Pumnul, un Don-Quijote greco-catolic”, „În urmă cu [...] de ani trecea la cele veșnice marele cărturar greco-catolic Aron Pumnul”; „Pentru că, la Cernăuți, l-a avut dascăl și îndrumător spiritual pe fostul profesor blăjean, preotul greco-catolic Aron Pumnul”; „Preotul Aron Pumnul a renunțat la celibat în capitala Bucovinei și s-a căsătorit” etc., etc.

Toate aceste aserțiuni nu sunt tocmai corecte. În Bucovina de după anul 1949, când greco-catolicul Pumnul trece la ortodoxie (nesilit de nimeni!), activitatea sa de militant pentru drepturile sociale și naționale ale românilor capătă o nouă amploare: chiar din primele luni se remarcă drept redactor al secțiunii românești a ziarului „Bucovina”, promovează cultura națională, cercetează istoria, limba și literatura română, educă o tânără generație de intelectuali români, scrie și tipărește renumitul „Lepturariu...”, este dascălul iubit al poetului Mihai Eminescu. Posteritatea îl apreciază ca „apostol al românismului” în Bucovina, unde, convertit la ortodoxie, activează ca profesor, punând bazele învățământului românesc în provincia proaspăt emancipată de sub administrarea galițiană și formând o nouă generație de patrioți români. Nimeni nu poate să conteste că tocmai aceasta e perioada cea mai fructuoasă de activitate a cărturarului Aron Pumnul.

Evident, descoperirea noilor documente de arhivă nu impune o reevaluare din temelii a personalității marelui cărturar român. Educația și formarea sa intelectuală în cadrul bisericii greco-catolice nu poate fi pusă la îndoială. Dar, ajuns în Bucovina ortodoxă, marele cărturar a înțeles că doar devenind ortodox el va putea fi cu adevărat de folos românilor de aici. Pentru el, mai presus de toate a fost slujirea neamului și a culturii acestuia, indiferent de hotarele politice și de diferențele religioase apărute în decursul istoriei. Elevul său, Mihai Eminescu, îi va face, în 1870, una din cele mai reușite caracterizări: „el e personificarea unui principiu, sufletul – nemuritor neapărat – care a dat consistență și conștiință națională maselor și a făcut din ele o națiune” (Eminescu 1980: 76).

BIBLIOGRAFIE

- GT 1855: „Gazeta Transilvaniei”, decembrie p. 4.
SD 1855: „Steaua Dunării”, 24 noiembrie, p. 1.
A.S.R.C: Arhiva de Stat a Regiunii Cernăuți, fond 1245, inventar 3.
Balan 1929: Teodor Balan, *Refugiații moldoveni în Bucovina. 1821 și 1848*, București.
Balan 1944: Teodor Bălan, *Activitatea refugiaților moldoveni în Bucovina*, Sibiu.
Bădiliță 2020: Cristian Bădiliță, Laura Stanciu, *Geniul greco-catolic românesc*, prefață de Ioan-Aurel Pop, ediția a III-a revăzută și adăugită, București, Editura Vremea.
Eminescu 1980: Mihai Eminescu, *Opere, IX, Publicistică, 1870-1877* („Albina”, „Familia”, „Federațiunea”, „Convorbiri Literare”, „Curierul de Iași”), ediție critică întemeiată de Perpessicius, cu o prefață de Al. Oprea, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România.
Morariu 2014: Leca Morariu, *Iraclie și Ciprian Porumbescu*, vol. I, Suceava, Editura Lidana.
Pena 2021: Cătălin Pena, „Trecerea lui Aron Pumnul, profesorul lui Eminescu, în Bucovina”, în „Evenimentul istoric”, 15 ian., consultat pe 15 dec. 2023 la adresa: <https://evenimentulistoric.ro/trecerea-aron-pumnul-bucovina.html>
Porumbescu 2022: Iraclie Porumbescu, *Scieri*, antologie îngrijită și prefață de Liviu Papuc, „Convorbiri literare”, Iași, Editura Timpul.
Valenciuc 2016: Pr. dr. Ioan-Paul Valenciuc, *Preoțimea ortodoxă din Bucovina în timpul ocupației habsburgice (1775-1918)*, Suceava, Editura Arhieriei Sucevei și Rădăuților.